

УДК 81'373.21

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-11>

МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА КАЗАВЧИНА ГОЛОВАНІВСЬКОГО РАЙОНУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

MICROTOPONYMS OF KAZAVCHINA VILLAGE HOLOVANIVSK DISTRICT KIROVOGRAD REGION

Волчанська Г.В.,

orcid.org/0009-0006-9886-6671

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка*

Закордонець О.П.,

orcid.org/0009-0006-3661-185X

*вчитель української мови та літератури
Казавчинської філії Комунального закладу «Хашуватський ліцей»
Гайворонської міської ради Кіровоградської області*

Василик С.С.,

orcid.org/0009-0008-9519-5723

*слухачка
Малої академії наук України*

У статті здійснено комплексний аналіз власних назв дрібних географічних об'єктів с. Казавчина Голованівського району Кіровоградської області. З'ясовано специфіку мікротопонімів у системі власних назв; зібрано назви дрібних географічних об'єктів с. Казавчина; виявлено локальні особливості мікротопонімів, які раніше не були об'єктом дослідження лінгвістів: природні, історичні та соціально-культурні чинники виникнення мікротопонімів на досліджуваній території; визначено семантичні групи мікротопонімів; здійснено лексико-семантичний та словотвірно-структурний аналіз досліджуваних одиниць; виявлено діалектні особливості мікротопонімів.

Проаналізований у роботі матеріал свідчить, що виникнення мікротопонімів залежить від історичних і соціально-культурних чинників; у мікротопонімії села активно функціонують як назви власне природних об'єктів, так і найменування, пов'язані з господарською діяльністю людини; виокремлено відапелятивні, відонімні та відонімно-відапелятивні мікротопоніми; за структурою мікротопоніми поділяються на прості, складні та складені; основним способом творення є суфіксальний; частина мікротопонімів мають фонетичні, морфологічні та лексичні особливості, притаманні подільським говіркам південно-західного наріччя і степовим говіркам південно-східного.

Мікротопоніми в мовному портреті сучасного українського села є елементом, який тісно пов'язаний з його історичним розвитком. Аналіз онімів с. Казавчина показав, що велика кількість цих назв є символами радянської епохи. Характерною рисою оновлення онімного простору с. Казавчина є поява мікротопонімів, пов'язаних із сучасними подіями та героями сьогодення.

Мікротопоніми є елементами маркування певних територій і виконують функцію локальних орієнтирів на прилеглий місцевості. Вони є одним із способів впливу на особистість: зі зміною назв мікротопонімів твориться нова система координат.

Ключові слова: мікротопонім, семантичні групи, лексико-семантичний спосіб, морфологічний спосіб, степова говірка.

A comprehensive analysis of the proper names of small geographical objects of Kazavchyna village, Golovanivsk district, Kirovohrad region, is carried out. The specificity of microtoponyms in the system of proper names has been clarified; the names of small geographical objects of Kazavchyna village have been collected. Local

features of microtoponyms, which were not previously the object of research by linguists, were revealed: natural, historical, and socio-cultural factors of the emergence of microtoponyms in the studied territory. Semantic groups of microtoponyms are defined; lexical-semantic and word-formation-structural analysis of the studied units was carried out; dialectal features of microtoponyms are revealed.

The material, analyzed in the work, shows that the occurrence of microtoponyms depends on historical and socio-cultural factors; in the microtoponymy of villages, both the names of natural objects and names related to human economic activity actively function. Appellative, homonymous and homonymous-vidapellative microtoponyms are distinguished; by structure, microtoponyms are divided into simple, compound and compound; the main method of creation is suffixation; some of the microtoponyms have phonetic, morphological and lexical features inherent in the Podil dialects of the southwestern dialect and the steppe dialects of the southeastern dialect.

Microtoponyms in the language portrait of a modern Ukrainian village are an element closely related to its historical development. The analysis of the names of Kazavchyna village showed that a large number of these names are symbols of the Soviet era. A characteristic feature of the renewal of the nameless space of Kazavchyna village is the appearance of microtoponyms associated with modern events and today's heroes.

Microtoponyms are elements of marking certain territories and perform the function of local landmarks in the surrounding area. They are one of the ways to influence a person: with the change of the names of microtoponyms, a new coordinate system is created.

Key words: microtoponym, semantic groups, lexical-semantic method, morphological method, steppe speech.

Постановка проблеми. Дослідження мікротопонімів – одна з актуальних тем сучасної ономастики, оскільки ще не має лінгвістичного розв'язання проблема статусу мікротопоназв, їх структурних особливостей, лексичної бази, режиму функціонування.

Мікротопоніми є невичерпним джерелом історичного минулого українського народу, що містять важливу інформацію про розвиток краю, ландшафт, культуру, господарську діяльність, традиції тощо. Мікротопоніми швидко реагують на зміну природних і соціальних умов, більш рухливі, нестійкі, варіативні порівняно з назвами великих об'єктів. Вивчення мікротопонімії важливе тому, що це сфера живого мовлення, отже, їх потрібно фіксувати й досліджувати відразу, поки вони існують.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мікротопоніми – це шар лексики, що відображає лінгвістичну географію онімної номінації, яка презентує національні принципи та тенденції щодо творення й уживання власних назв.

В українському мовознавстві з'явилася низка досліджень, у яких розглянуто особливості мікротопонімів конкретних населених пунктів, певних територій в синхронному й діахронному аспектах: В. Ф. Баньої (басейн р. Уж) [1], Д. Г. Бучко (лексико-мотиваційні та структурно-словотвірні особливості мікротопонімії Перегінщини) [2], Г. В. Волчанська (мікротопонімія села Миронівки (Кіровоградська обл.)) [3], О. Ф. Заїнчковська (мікротопоніми Південно-Східного Поділля) [4], І. І. Ільченко (Нижня Наддніпрянина) [5], Н. І. Лісняк (Західне Поділля) [6], Л. І. Лонська (Черкащина) [7], О. Б. Лужецька (Бережанщина та Підгасччина) [8], Н. В. Сокіл-Клепар (Сколівщина) [9], Р. О. Ляшенко (м. Кіровоград) [10], М. І. Паньків (мікротопоніми національних меншин в Івано-Франківській області) [11], О. І. Проць (мікротопонімія півночі Львівської області) [12].

У науковій літературі під терміном «мікротопонім» розуміють власну назву «невеликого, найчастіше природного фізико-географічного, рідше створеного людиною об'єкта, земельної ділянки господарського призначення, яка (назва) має вузьку сферу застосування...» [13, с. 121].

У «Словнику української ономастичної термінології» Д. Г. Бучко мікротопонімами вважає «назви урочищ, полів, гаїв, лісів, частин лісів, лук, господарських угідь, мікроспоруд (колодязів, мостів, будок, вишок, зимівель, кордонів, мисливських будиночків тощо)», а також автор вказує, що «до складу мікротопоназв нерідко зараховують мікрогідроніми, мікроороніми, мікрохороніми та ін.» [14, с. 122].

У монографії «Структура онімного простору української мови» М. М. Торчинський зазначає, що «певним чином можна класифікувати і семантику оніма, і його функції, хоча й до сьогодні у дослідників немає єдності у тлумаченні їхньої сутності» [15, с. 43].

Оскільки в мовознавстві не вироблено чіткої термінології щодо назв малих топооб'єктів, то ми у своїй роботі будемо послуговуватися термінами *мікротоніми* (узагальнена назва всіх дрібних об'єктів) та *дендроніми*, *літоніми* тощо, які називають окремі семантичні групи досліджуваних мовних одиниць.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз власних назв дрібних географічних об'єктів с. Казавчина Голованівського району Кіровоградської області.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**: виявити природні, історичні та соціально-економічні чинники виникнення мікротопонімів на досліджуваній території; визначити семантичні групи мікротопоназв; здійснити лексико-семантичний і словотвірно-структурний аналіз досліджуваних одиниць; виявити діалектні особливості мікротопонімів.

Матеріалом розвідки стигували 227 власних назв дрібних географічних об'єктів с. Казавчина Голованівського району Кіровоградської області.

Виклад основного матеріалу. Мікротопонімія – це «не сукупність назв, а історично сформована система, що розвивається» [13, с. 10].

Найдавнішими в Казавчині є назви на позначення природних географічних мікрооб'єктів, пов'язаних з річкою Південний Буг та прилеглою територією. Археологічні дослідження підтвердили, що над Бугом люди селилися ще в добу неоліту. *Добгий яр*, *Пліта*, *Висока скала*, *Бурун*, *Скіфський яр* – назви, які, мабуть, виникли разом із поселенням.

Писемною згадкою про село ми завдячуємо Івану Дмитровичу Сірку, славному кошовому отаману війська запорозьких низових козаків. Балка з криничкою, левада і яр, що збігає до Південного Бугу – це історичне місце. Кажуть, що саме тут зупинявся з військом запорозьких козаків Іван Сірко в липні 1674 року і саме 6-го липня того року писав листа гетьману Правобережної України Самойловичу «з військ над Бугом з-під Козавчина».

У 1960 році в Казавчині працювала експедиція вчених-істориків з м. Києва. Матеріали, які знайшли вчені, підтвердили те, що Іван Сірко дійсно стояв з військом козаків біля с. Казавчина. З того часу яр, леваду і балку жителі села почали називати *Козацьким яром*. Є в селі й *Скеля Сірка* – скеля, біля якої, за повір'ям, розміщувався табір Івана Сірка.

Значна частина місцевих мікротопонімів утворилася в радянську епоху: створення колгоспу, будівництво шляхів, інфраструктури: *Скарбובה гатка*, *Сілів млин*, *Бригада*, *Гірбино*, *Колгосп*.

Відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», багато власних назв підлягає процесам перейменування. Новими утвореннями є назви перейменованих вулиць у 2017 році. Із восьми вулиць унаслідок декомунізації назву змінили чотири (50%): *Леніна – Центральна*, *Щорса – Верхня*, *Калініна – Калинова*, *Воровського – Кондрова*. Мешканці села повернули вулицям дорадянські назви, саме їх казавчинці завжди використовували у своєму мовленні.

З 2014 року на території Казавчина проводиться щорічний Фестиваль Козацької Слави – Казавчин-Фест. З цього часу *Пристань* стали називати *Фестивальна галявина* – мальовнича рекреаційна зона на березі Південного Бугу.

Заповідник – Піфкові скелі, Скали, Кодола займають площу 55 гектарів. Цей об'єкт є прибережною захисною смугою річки Південний Буг з рідкісним поєднанням степової та лучно-болотної рослинності з виходами на денну поверхню відрогів Подільської височини.

Парк ім. І. Грішина – парк в центрі села назвали на честь героя-земляка, який загинув за свободу й незалежність України у 2016 році.

Як і прізвиська, мікротопоніми утворюються миттєво, тонко передаючи характеристику об'єкта й одразу ж ідуть «в люди». Десятки років односельці називали невеличкий провулок *Вуличка вниз*. Після повномасштабного збройного вторгнення росії в Україну серед мешканців з'явилося кілька нових прізвиськ, одне з них, *Воєнний експерт*, належить жінці, що постійно

моніторить дописи в соціальних мережах, коментуючи їх і даючи поради. Проживає вона на повороті біля *Вулички вниз*, що зразу ж стає *Вуличкою коло Воєнного експерта*.

Тому із впевненістю можемо сказати, що мікротопоніми – це своєрідні мовні пам'ятки своєї епохи [16].

Семантичні підгрупи мікротопоназв. У селі Казавчині ми зафіксували 227 назв малих топооб'єктів, які поділяємо 23 семантичні підгрупи:

1. **Агороніми** (назви площі чи ринку) – 1/0,44%. *Базар* (на/через Базар) – місце для торгівлі в центрі села.

2. **Агрооніми** (назви частин поля) – 5/2,20%. *Ділниці* (за Ділницями) – наділи землі за селом для господарювання. *Гайдівка* (через Гайдеївку) – частина поля, названа за прізвиськом господаря – Гайдей. *Городи* – частина поля за селом, на якому вирощували городину. Після розпаду колгоспу ці землі роздали селянам для господарювання. *Дідівна* – поле далеко за селом, де до утворення колгоспу була земля господарів. Після розпаювання колгоспних земель деякі мешканці села отримали паї саме там, де господарювали їхні предки. *Поле* (до/ в поле) – ближні поля за селом. тополі біля річки

3. **Гідроніми** (назви водних об'єктів) – 14/6,17%. *Брід* (у/в/через Брід) – неглибоке місце у водоймі, яким можна пересуватися пішки або транспортом. *Баранячий брід* – брід, у якому рибалили члени родини Баранюків (мали прізвисько Баранці). *Бóg* (Буг, до Бóгу) – берег річки Південний Буг, що примикає до території с. Казавчин. *Бурун* – великий камінь посеред річки Південний Буг, через який йшла вода і «бурувала». Слугує рівнем для визначення рівня води в річці. *Гатка* (через Гатку) – кам'яна споруда через річку, що перегороджує течію для підняття рівня води і створення стрімкого потоку перед млином. *Скарбóва гатка* – гідроспоруда, що перегороджує річку. У 1946 році будували гатку, щоб запустити водяний млин, бо була величезна потреба в борошні. Будували пізньої осені, вже були морози. Люди дуже важко працювали: вручну клали великі валуни, роздовбували лід. Дехто отримав обмороження кінцівок. Гатка була побудована за два місяці і справді була скарбом. *Жабурáтник* – мілководдя в прибережній зоні із застоюною водою. *Коняча яма* (на Конячій ямі) – дуже глибоке місце в плесі річки Південний Буг. Розповідають, що колись давно в цьому місці потопилися коні. Місцина має недобру славу – забрала кілька людських життів. *Лужóк* (на Лужку) – тихе мілководне плесо, де ловиться багато риби. *Мóчар* – заболочена частина берега річки, річечки. *Óзеро* – природна водойма в Левадах. *Пісóчок* (на Пісочок) – мілководдя з піщаним дном. *Плéсо* (в Плесі) тиховодна частина русла річки. *Прудké* – частина річки за бродом, зі стрімкою течією.

4. **Годоніми** (назви лінійних об'єктів – вулиць, провулків) – 44/19,38%. *Вéрхня, Калінова, Кóндрова, Прибу́зька, Садóва, Центральна, Шевчénка, Шкільна* – назви вулиць. *Вуличка* – невеличка вулиця, що з'єднує дві більших. Назви вуличок пов'язані з прізвиськом, ім'ям, прізвиськом найпримітнішого мешканця/господаря: *до баби Ліди, до Дікогого, до Гóбліна, до Чортá, до Вадіма, до Лівкутá, до Мейстра, до Галашáна, коло Чéчiра, коло Воєнного експéрта, коло Пéпи, коло Куріхáна, коло Козі, коло Трансформáтора, коло Вáньки Ріжого, коло Капеліóшного, коло Карнаву́шки, коло Васи́ля, коло Маніóнього, коло Хóмки, коло Сьóзіка, коло Наді́ї Петрiвни, коло Руслáна, до Котiхи, до Рiти, до Павлá, до Хазя́йна, до Тетяни Спартáчки, коло Штрéня, до Гóшли, коло Лісого, до Яцунки, до Лiнової, коло Патлáтої. Дзiнькóва (Зiнькова)* – назва вулички, на якій колись жив Зіновій (Зінько). *Зелéний* – назва провулка.

5. **Дендроніми** (назви парків) – 3/1,32%. *Пáрк ім. І. Грiшина* – насадження декоративних дерев (лип, каштанів) у центрі села. *За Клóбом* – насадження з лип та каштанів, горіхів з двох сторін Будинку культури. *Посáдка* (у посадку, в посадці) – деревне та кущове насадження вздовж шляхів.

6. **Дромоніми** (найменування будь-якого шляху сполучення) – 3/1,32%. *Сошéйка* (шосе) – вимощена камінням дорога. *Шл'я́х* (на Шлях, коло Шляху, за Шляхом) – дорога за межами села. *Саврáнський шл'я́х* – польова дорога в сторону м.Саврань Одеської області.

7. **Ергоніми** (назви об'єднання людей (спілки, організації, закладу, корпорації, товариства, гуртка та ін) – 7/3,08%. **Бригада** – місце за межами села для зберігання, ремонтування, обслуговування сільськогосподарської техніки. **Колгосп** – сільськогосподарське підприємство (припинив існування в 1996 році). **Сільсовєт** – сільська рада. **Тік (на Току)** – місце для зберігання, просушки зернових культур. **Ферма** – тваринницька ферма. **Хазяйство** – господарські будівлі на території колгоспу. **Хор** – вокальний гурток в приміщенні сільського БК. **(Іти на хор)** – відвідувати гурток.

8. **Лімоніти** (назви стежок) – 7/3,08 %. **Екологічна стéжка** – маршрут екскурсії від Парку до Кодольної лодки з метою ознайомлення з рельєфом, рослинним і тваринним світом. **Стéжка (стéжечка)** – доріжка, протоптана чи спеціально зроблена людьми. **Через Цвінтар, на Шніль, через Доліну, попід Млін, за Клуб**.

9. **Літоніми** (назви природних прибережних об'єктів) – 20/8,81%. **Вéрби (у Вербах)** – частина берега річки Південний Буг у південній частині с. Казавчин, густо заросла вербами. **Висо́ка скала́** – великий плаский камінь на березі річки Південний Буг, де зручно купатися й прати. **Гірка (на/коло Гірки)** – споруда з великих кам'яних валунів на березі річки біля гатки. **Гусяча скала́** – плаский невеликий камінь біля берега на мілководді, де купалися малі діти, сиділи гуси й качки. **Кар'єр** – частина кам'яного схилу на березі річки Південний Буг. Під дією вітру, атмосферних опадів камінь кришився і люди брали його для власних потреб. **Лодкі́ (коло Лодок)** – частина берега річки Південний Буг, на якій рибалки примикали замками до ланцюгів, прилаштованих до каміння, власні човни. **Млін (за Млин, коло Млина)** – гідротехнічна споруда. **Каміновáцький млін** – млин, розташований на території с. Казавчин, але більшість завізників – жителі сусіднього села Кам'яна. **Сілів млин** – гідротехнічна споруда, названа за прізвиськом власника Сіла). **Пéрша / Дрúга скала́** – великі камені у воді, орієнтири глибини. **Пліта** – великий камінь на березі річки Південний Буг, який слугує місцем для прання килимів, а також використовується як трамплін для стрибання у воду. **При́стань (на/коло Пристані)** – велика галявина на березі річки. За часів козацтва тут причалювали козацькі чайки. На Пристані **Фестивáльна галя́вина** – мальовнича рекреаційна зона на березі Південного Бугу. На цій галявині колись стояло військо Івана Сірка, а зараз сільська рада Казавчина, організовує фестиваль Козацької Слави. Використовується для проведення обрядових свят, відпочинку. **Ска́ли** – крутий кам'янистий з незначною рослинністю (глід, шипшина) берег, що простягається вздовж річки на кілька кілометрів. **Ске́ля (-и)** – високі, часто круті кам'яні схили не вкриті рослинністю. **Ске́ля Сірка́** – скеля, біля якої, за повір'ям, розміщувався табір Івана Сірка. Зараз на ній прикріплено пам'ятний знак. **Пі́фкові ске́лі** – названі за ім'ям хлопця Піфоній, який жив неподалік. Це особливо красиве і майже неприступне місце. **Сто́лик (-и)** – кілька столиків для пікніка на березі річки Південний Буг. Мешканці села самі облаштували місця для відпочинку для себе й гостей. **Тополькі́ (коло Топольок)** – частина прибережної території, на якій ростуть тополі. У цій місцевості давно посадили тополі біля річки і назвали місце – Тополькі. Зараз це дві височенні старі тополі, а місцеві все одно називають лагідно.

10. **Меморіалоніми** (назви меморіальних комплексів і пам'ятних місць) – 2/0,88%. **Пáм'ятник** – меморіал загиблим воїнам у II Світовій війні в центрі села перед Будинком культури, **Пáм'ятник Жéртвам Голодомору** – могильний пам'ятник, установлений при вході в Старий цвинтар).

11. **Некроніми** (назви місць поховань) – 4/1,76%. **Цвінтар (кладовище, кладбище, «вишеньки»)** – місце для поховань. На території села є три цвинтарі: два вже закриті – **Старій** (у центрі села) і **Вéрхній** (розміщений на вулиці Верхній). **Новій** цвинтар – за межами села.

12. **Ойкодомоніми** (власні назви будівель) – 43/18,95%. **Ба́ня** – приміщення й прилегла територія. У радянські часи баня використовувалася за призначенням. Пізніше у приміщенні працював цех з виготовлення вермішелі. Зараз використовується як котельня місцевого ЗЗСО. **Ба́шня** – інженерна споруда для подачі води і територія біля неї. **Бо́йня** – приміщення

й прилегла територія на фермі, де забивали скот. **Будка** – місце на полі, де стояла невелика хатинка з дерева, оббита толем (матеріал зі смоли). **Вівчарник** – будівля й прилегла територія для утримання й випасу овець. **Висова** – будівля й територія з вагою (інженерна конструкція для зважування вантажів). **Водокачка (Рінва)** – невелика споруда в долині з насосом для подачі води в башню. **Гараж** – приміщення на території колгоспу для зберігання, ремонту автомобільної техніки. **Дом тваринника** – адміністративна будівля на території колгоспу. **Заправка** – автозаправочна станція для обслуговування технічних засобів колгоспу. **Кантора (контора)** – адміністративна будівля колгоспу. **Комора** – об'єднана назва кількох приміщень складів на території колгоспу. **Корпус (старій)** – приміщення для корів, телят. **Корпус новій** – приміщення, побудоване пізніше. **Кўзня** – приміщення з обладнанням для кувальних робіт. **Курятник (Курятник)** – приміщення і прилегла територія для відгодівлі птиці. **Лабалаторія (лабораторія)** – приміщення на території тваринницької ферми, де робили лабораторні дослідження продукції. **Лєтній** – кілька відкритих корпусів для відгодівлі тварин у весняно-літній період. Прилегла територія використовується як пасовисько. **Магазін (Коопєрація): у Ларіси, в Таїски, в Алли, в Яцўнки** – заклади торгівлі, ідентифіковані за іменами й прізвищами продавчинь, власниць. **Медпўнкт (на Пўнті, коло Пўнту)** – будівля й територія медичного закладу в селі. **Парнік** – теплиця, де вирощували розсаду. **Мотори** – інженерна споруда з кількох електричних моторів, трансформатора, хатинки для сторожа на березі річки Південний Буг для подачі води на поливну. **Пєкарня** – невеликий будинок з піччю на дровах, у якій пекли хліб для потреб колгоспників. **Пєнтус** – назва приміщення й території, де розміщена зерноочисна техніка «Пєктус». **Пєтушўк (Пївник)** – будиночок для охорони при вїзді в колгосп. На даху був прикріплений металевий півник-флюгер. **Пўгрїб (овочєсхўвище)** – велика підземна споруда для зберігання овочів, фруктів. Зараз розглядається можливість облаштування укриття/бомбосховища. **Пожарна (Пожарка)** – приміщення на території колгоспу для персоналу й пожежної машини. **Послєдній пўть** – магазин-кафе на повороті до кладовища. Після відкриття люди зразу дали таку назву, можливо, й через те, що тут готували поминальні обіди. **Садїба (У Валєнтїни)** – назва оселі, у якій винаймають кімнати приїжджі відпочивальники. **Садїк** – приміщення й територія дитячого садка. **Свинарник** – приміщення й прилегла територія в колгоспі, де вирощували свиней. **Світанок** – магазин-кафе. **Сїпаратор (сєпаратор)** – частина тваринницького корпусу, де був розміщений холодильник, сепаратор. **Склად** – приміщення на території колгоспу для зберігання матеріальних цінностей. **Шкўла** – навчальний заклад (**старá, нїжня, пánська, попївська** – одне приміщення, побудоване найдавніше. Розміщене нижче відносно нової школи. До революції там жив пан, потім піп. **Вїща, новá** – приміщення нині діючого навчального закладу. **Хатїнка** – будиночок для відпочинку на березі річки. **Хїмсклад** – велике приміщення за межами села, у якому зберігалися хїмічні речовини для сільськогосподарських потреб.

13. **Оронїми** (різновиди топонімів; власні найменування будь-яких елементів рельєфу земної поверхні) – 17/7,50%. **Горá (над горўю, на горї)** – значне підвищення над берегом річки. **Тарасова гора** – від імені Тарас. **Кўндрова гора** – від імені Кондратїй. **Котўва гора** – від прїзвїська Кїт. **Пїфкова гора** – від прїзвїська Пїфка (Пїфонтїй). **Долїна (долиною, в долині)** – від'ємна, лїнійно витягнута форма рельєфу з одноманїтним падїнням. Долини зазвичай утворюють цїлі системи; одна долина переходить в їншу, ця – в наступну і т. д., поки їхні водотоки одним загальним рїчищем не впадуть у яку-небудь водойму. **Попўва долина** – долина, у якїй в кїнці ІХХ на початку ХХ ст. був попївський виноградник. Зараз схили долини ще нагадують серпантин, на якому рїс виноград. **Лўцьова долина** – від прїзвїська Лўць. **Пєтїна долина** – від імені Петя). **Шнїль** – найвищий схил річки Південний Буг. **Яр** – заглиблення в долині з явно вираженою лїнією ерозїї зї значним змивом, з крутими схилами. **Скїфський яр** – там були знайденї артефакти скїфів. **Козáцький яр** – місце перебування козаків Івана Сїрка, **Вўвчий яр** – місце, де на початку ХХ столїття мїсцевї кожум'яки чинили шкури. Неподалїк викидали відходи, якими

харчувалися вовки. *Довгий яр* – найдовший серед усіх казавчинських ярів). *Ярók* – канава. *Сáнди́н ярoк* – невелика канава між селами Казавчин і Соломія. За повір'ям, у ньому знайшли вбиту жінку на ім'я Санда. Жінка займалася спекуляцією, у неї завжди були гроші, тому бандити вислідили її й убили.

14. **Пагоніми** (назви сільських територій) – 18/7,93%. *Бендерштáт* – неофіційна назва частини села, де мешкають вихідці із заходу України. *Гуйван* (коло Гуйвана (-нки)) – частина прибережної території, де проживала родина Гуйванів. *Гі́рбино* (*Гéрбoвe*) – невелике штучно створене в радянські часи поселення (хутірець) між полями далеко на захід від села. Проіснував недовго. *Запові́дник* (*Заповéднік*) – улоговина вздовж берега річки Південний Буг, на якій зафіксовані рослини й тванини. Занесені до Червоної книги України. *Квартáл* – частина вулиці Центральної. *Ки́цькин кутóк* – частина вулиці, де жила Кицька (прізвисько). *Кондрáтівка* – заселена частина Кондрової гори. *Лáвка* (*скаме́йка*) – частинка вулиці, де сусіди збиралися на посиденьки. *Лю́ба* (*до Люби*) – частина вулиці Шевченка, на якій на лавці біля подвір'я Люби збиралися сусіди. *Михáйла* (коло *Михáйла*) – частина прибережної території, де була садиба Михайла. *Останóвка* – автобусна зупинка. *Пе́рший райо́н* – частина села від початку центральної вулиці до центру. *П'я́тий райо́н* – частина села Казавчин, яка розташована в східній частині села. Звідси назва кутка. Це одне з найдавніших поселень на території села. *Трансформáтор* – автобусна зупинка біля трансформатора. *Цéнтр* – центральна частина села. *Чаба́рове* (*на Чабарoвoмy, чeрeз Чабарoвe*) – велика частина берега річки Південний буг, густо вкрита чебрецем (чабér). *Чапрeлиxa* – (коло *Чапрeлиxи*) – місцевість, де проживала жінка на прізвисько Чапрелиха. *Чи́жик* (коло *Чи́жикa*) – місцевість, де приживав чоловік на прізвисько Чижик.

15. **Пастіоніми** (назви пасовищ) – 10/4,41%. *Вeрин горóд* – пасовисько. Колись це був город ледачої господині на ім'я Віра. Згодом город заріс травою і господарі з цього кутка випасали тут худобу. *Гли́нище* – місце, де видобували глину. Також в глинищі замішували глину з соломою (або кіньми, або трактором) для виготовлення лампачів – будівельних блоків. Зараз використовують як пасовище. *Зі́рка* (*на Зі́рці*) – велика рівна частина долини, у центрі якої була вирізана в траві зірка. У радянські часи тут проходили піонерські свята. *Ливади́* – ділянка землі далеко за селом з сінокосом, садом, іншими деревами, річечкою, мочаром. *Пляцо́к* – незабудована частина вулиці. Використовувалася для випасання птиці, худоби. Часто на пляцках копали криниці для загального користування. *Сінні́к* – велика металева конструкція під накриттям для зберігання сухих кормів для тварин: сіна, соломи. *Стадіо́н* – спортивний майданчик, який місцеві використовують для випасання худоби. *Ямі́* – інженерні споруди з бетону для зберігання корму для тварин. *Сі́лoсна я́ма* – для зберігання силосу (корм для тварин з подрібненої кукурудзи), *Жомoвá я́ма* – для зберігання жому (корм з цукрових буряків).

16. **Піскіноніми** (назви штучно створених водойм) – 2/0,88%. *Поливна́* – інженерна конструкція (труби на колесах, насоси), глибока яма з водою на полі для поливу сільськогосподарських культур. Улітку діти тут купалися. *Ставо́к* – штучна водойма для розведення риби в Ливадах.

17. **Помаріоніми** (назви фруктових садів) – 1/0,44%. *Са́д* – велика територія за межами села, засаджена фруктовими деревами.

18. **Потамоніми** (різновиди гідронімів; назви річок) – 1/0,44%. *Рі́чечка* – річка, що витікає з долини й впадає в річку Південний Буг.

19. **Рекрементоніми** (назви смітників) – 4/1,76%. *Гноя́рка* – частина території поля, де склали гній для утворення перегною. *Сва́лка* – сміттєзвалище. *Скотомогі́льний* – спеціальна яма далеко за селом, де закопували мертвих тварин. *Рі́в* – довге заглиблення в землі. Під час II Світової війни на цій території копали окопи. За довгі роки вони стали ровами. Ті, що на території й близько за межами села, мешканці засипають сміттям.

20. **Сепулкроніми** (назви могил) – 1/0,44%. *Могілка* – козацька могила в полі на південь від села. Вона неодноразово розкопувалася чорними археологами, залишився лише невисокий пагорб.

21. **Скатуригоніми** (назви впорядкованих криниць) – 7/3,08%. *Кирнічка* – обладнане (частково обладнане) водне джерело. *Вдовіна кринічка* – криничка, яку в посушливе літо чистили вдови, щоб пішов дощ). *Печёрка* – природна порожнина у скалі на схилі гори, яка має один отвір і на дні якої б'є джерело. *Кирніця* (криниця) – впорядкована криниця. *На Пляцку, коло Люби, коло Шамана*.

22. **Теоніми** (назви релігійних об'єктів) – 3/1,32%. *Цёрква* – храм, в якому відбувається християнське богослужіння. *Новá / Старá церква*.

23. **Трасктіоніми** (назви переїздів і переходів) – 10/4,41%. *Білі Ворота* (до Білих Воріт) – в'їзд в село Казавчин. На початку ХХ століття біля першої хати був побудований дерев'яний паркан (штахети), які білилися вапном у білий колір. У 2016 році влада села поставила при в'їзді дерев'яні білі ворота, оздоблені українським орнаментом. *Богдан* (коло Богдана) – прізвище людей, що живуть біля перехрестя вулиць. *Грушечка* (коло Грушечки) – зупинка автобуса біля дерева груші. *Дамба* (на Дамбі) – бетонно-земляна констукція через яр. *Край Селá* – місце в'їзду/виїзду в село на/з центральну(ої) вулицю(і). *Лодка* (Кодóла, Кодóльна лодка) – великий човен на тросі (кодолі) між с. Казавчин і с. Салькове. З 50-их до 90-их років жителі с. Казавчина – робітники Сальківського цукрового заводу переправлялися нею через річку. Функціонує й нині. *Мостік* – невеличка насипна дамба через річечку. *Перекрýсток* – перетин двох вулиць. *Поворóт* (на поворóті) – перехід з однієї вулиці на другу. *Садóк* (серез садок) – невеликий вишневий сад – короткий шлях до ферми.

Серед досліджуваного матеріалу нараховується 5/2,2% фітонімів – *Верби, Топольки, Калинова, Чабарове, Грушечка*; 7/3,08% зоонімів – *Жабуратник, Коняча яма, Вівчарник, Куратник, Петушок, Свинарник, Кицькин куток*.

За частиномовною належністю відапелятивних мікротопонімів відзначаємо домінування відіменникових похідних над відприкметниковими: 176/77,53 % становлять мікротопоніми – іменники, 51/22,47 % – прикметники.

Відонімні найменування. Назв, утворених від антропонімів – 63/27,8 %: з них від імен (*Люба, Таїска, Руслан*) – 20/31,75%, від прізвищ – 13/20,63% (*Богдан, Галашан, Яцунка*), від прізвицьк – 30/47,62% (*Дзінькова, Михайла, Чабарове, Чапрелиха, Чіжик*).

На досліджуваній території нараховується тридцять сім назв вуличок (провулків). Тільки провулок Зелений називають за офіційним найменуванням, решті (36) – назва дана за найпримітнішим мешканцем/господарем (від імені – 22,22 %; від прізвища – 13,88 %; від прізвицька – 63,90 %). Особливістю є те, що більшість відонімних назв утворені від неофіційних іменувань, адже жителі сучасного села для зручності користуються саме прізвицьками (*коло Воєнного експерта, коло Пепи, коло Куріхана, коло Кози, коло Ваньки Рижого, коло Капелюшного, коло Манюнього, коло Хомки, коло Съозіка, до Спартачки, до Дикого, до Гобліна, до Мейстра*).

До відонімно-відапелятивних належать такі мікротопоніми: *Брід Баранячий, Гора Тарасова, Гора Піфкова, Гора Котова, Долина Луцьва, Скеля Піфкова, Скеля Сірка*.

Переважна частина назв мікротопонімів походять від апелятивів: *Гараж, Гатка, Гірка, Глинище, Дамба, Жабуратник, Запівка, Кантора* тощо.

З-поміж відапелятивних мікротопонімів є такі, що позначають множинні об'єкти: *Лодкі, Ливаді, Тополькі* з наголосом на останньому складі.

За структурою виокремлюємо прості, складні та складені мікроніми. Простих топонімів – 165/72,69 % (*Вівчарник, Гайдеївка, Гірка*); складних – 7/3,08 % (*Бендеритат, Водокачка, Колгосп, Медпункт, Сільсовет, Скотомогильник, Хімсклад*); складених – 55/24,23 (*Білі ворота, Верин город, Висока скала, Гусяча скала, Дом тваринника, Екологічна стежка, Коняча яма, Край села, Перший/П'ятий район, Последній путь*).

Основним морфологічним способом творення мікропоназв є суфіксальний. Словотвірними засобами є суфікси із зменшено-пестливим значенням; **-к-, -ечк-, -ок-:** *Вуличка, Гатка, Гірка, Гноярка, Грушечка, Криничка, Куток, Лавка, Лужок, Могилка, Мостік, Печерка, Петушок, Річечка, Садік, Ставок, Стежка, Столик, Топольки, Хатинка, Ярок*; суфікси **-их, -ищ, -изн:** *Чапрелиха, Глинище, Дідизна*.

Примітною особливістю мікротопонімів є те, що частина із них утворена поєднанням відмінкових форм іменника із прийменниками. Найбільша кількість утворена з прийменниками **через, коло, до, за, на (над Горою, за Клубом, через Брід, коло Кози, на Хазяйстві, під Гаткою, попід Яр, у Поле, до Дикого)**.

Залежним компонентом у структурі деяких мікротопонімів є квалітативні прикметники, що вказують на порядок чи спосіб розміщення: **Перша/Друга скала, Перший/П'ятий район, Старий/Новий цвинтар, Верхня/Нижня школа**.

Діалектні особливості мікротопонімів. Фонетичні особливості лексики досліджуваної території прослідковані на прикладі живомовного місцевого матеріалу, що дає змогу встановити деякі фонетичні, морфологічні та лексичні риси місцевого діалекту.

Характерною фонетичною ознакою досліджуваної говірки є зникнення кореляції твердості/м'якості приголосних [в'] – [в] (*Верин город*), [р'] – [р] (*Жабуратник, Куратник*), [л'] – [л] (*Ділниці*). На відміну від української літературної вимови приголосні [р], [в] вимовляються твердо перед голосними [а], [і]. І навпаки, у деяких словах замість твердих приголосних уживаються м'які: *Ларіса, Мостік, Чіжик, Михайла*.

В окремих словоформах спостерігається відсутність чергування задньоязикових приголосних [к], [х] з шиплячими приголосними, що властиво степовому говору: *Кицька – Кицькин, Чапрелиха – Чапрелихин*.

Досить поширеними є мікротопоніми, у яких чітко виражені фонетичні риси степової говірки південно-східного діалекту: *Летній, Перекресток, Петушок, Последній путь, Садік, Сільсовет, Сіпаратор*.

При відмінюванні прикметникових назв зникає [й] у М.в.: *на Верхні вулиці, на Високі скалі, на Котові горі*.

У мовленні мешканців села Казавчина зафіксовано використання просторічних, навіть певним чином спотворених слів, які вживаються зі спеціальною метою – створення комічного враження, колориту розмовної невимушеності, частково низьким рівнем мовленнєвої культури: *Кирніця, Лабалаторія, Пунт (Медпункт), Соше́йка, Сільсаве́тка, Канто́ра, Пептус, Пожа́рка, Хазя́йство*.

Висновки. Аналіз зібраного матеріалу показав, що мікротопоніми с. Казавчина утворювалися в різні історичні періоди. Переважна частина мікротопонімів походить від апелювативів, найменше мікропоназв є відонімно-відапелювативними. Основний морфологічний спосіб творення цих дрібних географічних об'єктів – суфіксальний. Значна кількість мікротопонімів утворена шляхом поєднання прийменника з іменником. За будовою досліджувані мовні одиниці поділяються на прості, складні і складені. Частина мікротопонімів мають фонетичні, морфологічні та лексичні особливості, притаманні подільським говіркам південно-західного наріччя та степовим говіркам південно-східного.

Перспективи дослідження: вивчення онімного простору села Казавчина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баньої В. Ф. Мікротопонімія басейну річки Ужа: (на матеріалі українських говірок Закарпаття): автореф. дис. ... канд. філол. наук. /Лвано-Франківськ, 2009. 20 с.
2. Бучко Д. Лексико-мотиваційні та структурно-словотвірні особливості мікротопонімії Перегінщини / Історична та сучасна українська ономастика: Вибрані праці. Чернівці: «Букрек», 2013. С. 384–394.

3. Волчанська Г. В. Мікротопонімія села Миронівки. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : Видавець Лисенко В. Ф., 2014. Випуск 129. С. 368–373.
4. Заїнчовська О.В. Мікротопонімія Південно-Східного Поділля (на матеріалі Кіровоградської області): автореф. дис. ... канд. філол. наук/ Кіровоград, 2009. 28 с.
5. Ільченко І. І. Топоніми Нижньої Наддніпрянщини, мотивовані назвами кольорів. *Молодий вчений*. 2018. № 1(2). С. 719–722.
6. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля. Тернопіль: Інфотехцентр, 2004. 21 с.
7. Лонська Л. І. Словотвірні типи мікротопонімів Черкащини. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2014. Вип. 11. С. 117–122.
8. Лужецька О. Мікротопоніми складеної структури Бережанщини та Підгаєччини. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*, 2012. С. 181–188.
9. Сокіл-Клепар Н. Мікротопонімія Сколівщини. Львів : Афіша, 2008. 205 с.
10. Ляшенко Р. О. Мікротопонімія Кіровограда: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Х., 2008. 20 с.
11. Паньків М. І. Топоніми та мікротопоніми національних меншин в Івано-Франківській області. М. І. Паньків. Галичина. 2018. Ч. 31. С. 39–49.
12. Проць О. І. Мікротопонімія півночі Львівської області: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2011. 18 с.
13. Мосур О.С. Мікротопонімія кінця XVIII – початку XIX століття. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/aref_mosur.pdf
14. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с
15. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.
16. В'ятрович В. М. Куди веде вулиця Леніна? Розмова про майбутнє країни. Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір суспільства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (11 червня 2015 року, м. Кіровоград). Миколаїв, 2015. С. 12–14.